

גדרי מצוות קריאת התורה בציבור

במאמר זה ברצוני לברר מהי חובת הצבור בקריאת התורה - האם מוטל עליהם חיוב לקרוא בתורה והם יוצאים ידי חובה מפני הקורא מדין שומע כעונה, או שמא מוטל עליהם חיוב אחר?

ועוד: כיום, נוהגים בקהילות רבות שהחזן קורא בתורה ולא העולים לתורה, וכן שהעולים לתורה קוראים בלחש ולא סומכים על קריאתו של הקורא, כדברי הרא"ש במגילה "ומה שנהגו האידנא ששליח צבור קורא היינו שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות לפי שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה, ומ"מ גם העומד לקרות יקרא בנחת עם שליח צבור שלא תהא ברכה לבטלה, ולא מסתבר שהוא יברך על קריאת שליח צבור".

על המציאות הנוהגת כיום, השאלה היא כפולה: מה היחס בין החזן לבין הקורא, ומה היחס בינם לבין צבור המאזינים?

ניתן להציע בנושא זה שלושה הסברים:

א. אפשרות ראשונה: מדין "שומע כעונה"

אפשר לבאר, שהיחס בין בעל הקורא לבין צבור המאזינים הוא כדין כל המצוות שנאמר בהם "שומע כעונה".

אפשר להבין בשני דרכים את דין "שומע כעונה":

א) השמיעה עצמה היא האמירה, וכאילו שהשומע הוא הקורא בתורה בפועל, ולכן לפי דעה זו אין השומע יוצא ידי חובה אלא אם כן קיים את כל דיני הקריאה.

ה"שאלת יעבץ" (ח"א ע"ה), כתב כאפשרות זו:

"אותה שאמרו שומע כעונה אינו מועיל כי אם לפיקח הרואה בס"ת ויכול הוא לקרות מתוכו שמקרים אותו, בזה אנו אומרים אם שומע ושותק ומכון לקריאת הש"ץ שיוצא בזה כאילו קרא בפיו, אע"פ ששתק משום דק"ל שומע

כעונה, שבאופן זה הרי הוא כעונה מתוך הס"ת כדינו... מה שאין כן בסומא שאינו רואה כלום מתוך הכתב למה תועיל לו השמיעה להתירו בדברים שבכתב על פה, ואם אמרו שומע כעונה לא אמרו כקורא מתוך הכתב... מה שאין כן בתורה שאסור לקרות אות אחת שלא מתוך הכתב פשיטא דלא מהני אם שומע הוי כעונה אלא דווקא כשס"ת לפניו שרואה בו ושומע מן הקורא בתוכו אז אמרין דהוי כעונה מתוך הכתב".

"שוב זכיתי ומצאתי עוד מבואר להדיא כדברי והיא ראייה מבוררת ביותר, מהא דאמרינן רב ששת מהדר אפיה וגריס שהקשה הרי"ף היכי עביד הכי והא קי"ל משנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה, ונאמרו בזה תירוצים, אבל האמיתי הוא מה שהסכימו בו הרי"ן דדווקא לרב ששת שרי דמאור עינים הוה שאסור בדברים שבכתב, הרי בברור נלמד מדברי כולם שפטור מלשמוע קריאת התורה, כ"ש שלא יעלה ויברך שברכתו לבטלה בלי ספק".

לדעת ה"שאלית יעבץ" כיון שבקריאת התורה צריך קריאה מתוך הכתב דווקא, אי אפשר לצאת ידי חובה בשמיעת הקריאה מפי הקורא אלא אם כן ספר תורה לפניו ורואה אותו ויכול לקרות מתוכו, ואם אין ס"ת לפניו או סומא שאינו קורא מתוך הכתב - לא יוצא ידי חובה.

ב) אפשרות אחרת להבין את דין "שומע כעונה": השומע מצטרף לקריאתו של הקורא ועל ידי קריאתו של הקורא הוא שיוצא ידי חובה.

ה"משיב דבר" (ח"א מ"ז), כתב כאפשרות זו:

"דהא בקריאת התורה מוציאים את המברך ואת הצבור אע"ג דבעינן דווקא שיקרא מתוך הכתב, וכן בפרשת זכור דמן התורה לקרות בספר... ומכ"מ אחד מוציא את הרבים".

ב. אפשרות שניה: חובת שמיעה

ל"אגרות משה" (או"ח ח"ב ע"ב), יש שיטה אחרת, לדעתו בקריאת התורה אין כלל מצוות קריאה, אלא מצוות שמיעה:

"דהא מוכרחים לומר שאין קריאת התורה כמו קריאת מגילה וכדומה שמה שיצאו האחרים בשמיעתם מחיוב הקריאה והברכה שלהם הוא מדין שומע כעונה, דהא אדרבה כשיקרא בעצמו שהוא העונה כל הפרשה לא יצא, דהא צריך דווקא מספר קרואים חלוקים לפי הימים, ונמצא שעיקר הדין אינו שיהיה עונה אלא דווקא שישמע איך שמספר אנשים קורים התורה".

הראייה העיקרית של ה"אגרות משה" שבמצוות קריאת התורה אין דין "שומע כעונה" היא שאם יוצא למעשה שכל אחד קרא בתורה בעצמו מדין שומע כעונה אז אין שום משמעות לצורך להעמיד שבעה קרואים, שהרי בסופו של דבר, כל אחד מהקהל קרא את כל הפרשה, ותפקיד העולים, הקוראים בקול רם, מצטמצם לפעולה טכנית - להשמיע לקהל את הקריאה, אם כן, לשם מה תקנו שבעה עולים אם ממילא כל אחד קורא בעצמו?

ה"אגרות משה" מסביר שמצוות קריאת התורה אינה מצוות קריאה אלא מצוות שמיעה, ותקנו שהצבור ישמע את הקריאה מפי מספר מסוים של אנשים שונים (תלוי לפי הימים).

ממשיך ה"אגרות משה" ומבאר שכיון שחיוב קריאת התורה אינו מדין "שומע כעונה" ממילא גם מי שאינו בר חיובא, כגון קטן, יכול להוציא ידי חובה במצווה, כיון שלמצוות שמיעה אין צורך במעמד הלכתי מסוים של הקורא, הקורא הוא רק קול המשמיע.

"ולכן מסתבר שאין צורך כלל שהקורא יתכוון להוציא את הצבור בקריאתו וגם אין צורך שיוכל להוציא אותם... ואין צורך להוציא אותם בהקריאה".

"ולכן ניחא בפשיטות מה שגם קטן עולה ויוצאים בקריאתו, וכן אשה אף אם פטורה מקריאת התורה ולא היה בכוחה להוציא אחרים במצווה אחרת כה"ג, משום דהא אין השומעים צריכים להוציא מהקורא אלא ששמיעתם הקריאה היא המצווה וזה עושים השומעים עצמם".

ממשיך ה"אגרות משה" ומבאר שבעל הקורא נחשב לשלוחם של העולים :

"אבל יקשה איך יכולים להקרות כנהוג שהשי"ץ קורא לכל הקרואים הא צריך לשמוע קריאה דמספר אנשים והרי אינו קורא אלא אחד... ולכן מוכרחים לומר דנחשב שהעולה המברך הוא הקורא המשמיע להצבור והוא מדין שליחות, דהמקרא הוא שלוחו להשמיע לצבור, וכיון שהוא מדין שליחות - אין קטן יכול להקריא לעולים האחרים משום שקטן לא נעשה שליח שאינו בדין שליחות, כמו לכל דיני התורה, ויתחשב שהוא רק קריאתו דהקטן... ובקריאת האחד הרי אין יוצאים ידי קריאת התורה... ולכן אף שקטן כשעולה בעצמו יכול לקרוא פרשתו בעצמו ויוצאים בזה הצבור מ"מ להיות מקרא לקרואים אחרים אינו יכול, וכן לא יוכל קורא גדול לקרוא עבור קטן העולה שקטן אינו בדין שליחות... ולכן אף בשעת הדחק אין להקל, וטעם המקילים בשעת הדחק תמוה וצ"ע".

ה"אגרות משה" מבאר שבזמננו, כאשר יש בעל קורא אחד, צריך לומר שבעל הקורא נחשב לשלוחם של העולים, כדי לקיים שבע קריאות.

לכן לדעתו קטן פסול להיות בעל קורא, אף על פי שהוא כשר לעלות מדין הגמרא, משום שאינו בר שליחות, וגם קטן פסול לעלות, כיון שקטן גם אינו יכול להיות משלח.

גם בספר "נפש הרב" (עמ' קל"ו), באר באופן דומה והסביר שבמצוות קריאה בתורה קיים חיוב שמיעה "והנראה לומר בזה בגדר הענין שבעל הקריאה מוציא את הצבור בקריאת התורה אינו בתורת שומע כעונה דנחשב כאילו כל אחד ואחד מהקהל קרא בעצמו בתורה, אלא יסוד הענין דקריאת התורה היינו שכל הצבור מקשיבים לקריאת הבעל קורא ונמצא שבה כולם משתתפים במצוות ת"ת ברבים".

יש להעיר, שגם לפי שתי האפשרויות הראשונות, לפיהם על כל יחיד מוטלת חובת קריאה או תובת שמיעה - יתכן וחיוב זה מוטל עליו רק כאשר הוא חלק מן הצבור, ולא כאשר הוא יחיד.

ובשו"ת "באהלה של תורה" (ח"ב ט'), הוכיח זאת מהדין שחולה פטור מקריאת התורה ואין מוציאים עבורו ספר תורה, ואף עשרה חולים שלא שמעו את הקריאה - אינם חייבים להשלימה ונחשבים אנוסים, ובאר שהחיוב מוטל על

היחיד בהיותו חלק מהצבור, וכאשר אין צבור - פוקעת החובה¹.

ג. קושיית ה"עמק ברכה"

לפני שנעבור לאפשרות השלישית, נביא את קושיות ה"עמק ברכה" (בפרק קריאת התורה) משום שקושיות אלו נוגעות לשיטתו של האגרות משה:

(א) השאלה הראשונה היא על שיטת הרא"ש (שעוד נדון בה בהמשך) שהעולה לתורה צריך לקרוא בלחש עם הקורא בתורה:

"אך קשה דא"כ מה מהני מה שיקרא בלחש עם הש"ץ שלא תהא ברכתו לבטלה, הא הברכה על הקריאה בצבור נתקנה, ואיך יוכל לברך על קריאתו בלחש הא לא הויא קריאת צבור דהא אין הצבור שומעים קריאתו אלא קריאת הש"ץ".

(ב) השאלה השניה היא על שיטת ה"אגרות משה":

"ועוד קשה לפ"מ שכתב החק יעקב בה' פסח דאם עושה שליח לעשות מצווה בשבילו, כגון לבדוק החמץ שפיר יוכל המשלח לברך עליה ולא מקרי ברכה לבטלה, משום דשלוחו של אדם כמותו, א"כ קשה למה לא יוכל לברך על קריאת הש"ץ, הא הש"ץ קורא בשבילו ומקרי הוא עושה מצוות הקריאה ושפיר יוכל לברך עליה... מ"מ הרי גם קריאת התורה אינה מצווה התלויה בגופו רק שתקרא התורה בצבור וישמעו קריאתה, נמא שמעשה הקריאה להשמיע לצבור תוכל להיעשות ע"י שליח, ושפיר נימא בזה שלוחו של אדם כמותו שיוכל לברך עליה".

ה"עמק ברכה" מקשה שאם נאמר שהקורא בתורה הוא השליח של העולה לתורה, מדוע העולה לתורה לא יוכל לברך על קריאת השליח, הרי מצאנו במצוות אחרות שהמשלח מברך על מעשה השליח.

מבאר ה"עמק ברכה": "ומכל זה נראה בדעת הרא"ש וסיעתו שסברי דהברכות של קריאה בצבור אינן על מצוות הקריאה בצבור דהא לא מברכי אשר קדשנו במצותיו, אלא אשר בחר בנו, ועיקר הברכות אינם אלא ברכות התורה על

¹ אמנם מדברי "קצות השולחן" שנביא בהמשך, הסובר שמי שלא שמע את הקריאה בצבור - צריך להשלים ביחידות משמע שהחיוב מוטל על היחיד גם כאשר אין צבור, ואולי אפשר להעמיד את דבריו במי שהתפלל בצבור אך לא שמע את הקריאה.

מצוות למוד התורה, אלא דחכמים תקנו וחייבו לברך עוד הפעם בשעת הקריאה בצבור לפניה ולאחריה, ולפי"ז שוב א"א לומר בזה שלוחו של אדם כמותו שיוכל לברך על קריאת הש"ץ, כיון דעיקר הברכה היא על מצוות למוד התורה הוי מצווה שבגופו ולא שייך בזה שלוחו של אדם כמותו, וע"כ שפיר כתב הרא"ש שהעולה יקרא בלחש עם הש"ץ ויברך על קריאתו בלחש אף שאינה קריאת הצבור, דהא אינם שומעים קריאתו משום דהברכה אינה על הקריאה בצבור אלא על למוד התורה שלו, ואף שתקנו לברך אותן בשעת קריאה בצבור..."

ה"עמק ברכה" מבאר שברכת העולה לתורה מתייחסת למצוות למוד תורה הפרטית של העולה, וזו מצווה שבגופו ואין בה שליחות.

לענ"ד קשה לומר שברכת העולה לתורה זו ברכה על מצוות למוד תורה, שהרי על מצוות תלמוד תורה אדם מברך בבוקר, והברכה שאדם מברך בשעת קריאת התורה היא על קריאת התורה בצבור.²

ונראה לומר שאם נסבור כשיטת ה"אגרות משה" שבקריאת התורה יש דין שליחות - נטען שמצווה הנעשית על ידי שליח - אין המשלח מברך עליה אלא השליח בלבד. (וראה ב"הליכות שלמה" פרק כ"ב, הלכה כ"א).

ד. אפשרות שלישית: מצווה שיהיו קוראים בפני הצבור

אפשר להציע אפשרות שלישית, אפשרות זו נראית כאפשרות המתקבלת ביותר משום שהיא יכולה לפתור כמה ספקות שהסתפקו בהם האחרונים, וכפי שנראה בהמשך.

לפי האפשרות הזו לא מוטלת על הציבור לא חובת קריאה וגם לא חובת שמיעה.

גדר המצווה היא שיהיו קוראים בפני הציבור, ובנוסף לכך - שדווקא מספר מסוים של קוראים (בשבת-שבעה, ביום חול - שלושה וכו') יקרא בפני הצבור.

החובה של הצבור לשמוע את קריאת התורה אינה מצד חיוב שמיעה, (כמו

² הערת העורך: ישנו סמך לדבר בדברי רבנו יעקב ממרויש (שו"ת מן השמים סי' י') שם כתב במפורש שאין העולה לתורה מברך את ברכת לעסוק בדברי תורה משום שהיא ברכת המצוות אלא רק את ברכת אשר בחר בנו משום שהיא שבח והודיה. ג.ב.

שבארנו באפשרות השנייה) אלא על מנת שקריאתו של בעל הקורא תחשב כקריאה ברבים.³

יש הבדל משמעותי בין האפשרות הראשונה והשנייה לבין האפשרות השלישית: לפי האפשרות הראשונה והשנייה - עיקר המצווה נעשית על ידי קריאתו של בעל הקורא, שהרי מוטלת חובת קריאה או חובת שמיעה על הצבור, ובעל הקורא שקורא בקול רם הוא המוציא את הצבור ידי חובת הקריאה או השמיעה שלהם, והעולה הקורא בלחש אחר הקורא אינו מוציא את הצבור ידי חובה.

לפי האפשרות השלישית - עיקר מעשה המצווה נעשה על ידי העולה, גם אם קריאתו אינה נשמעת לרבים, שהרי על הצבור לא מוטלת חובת קריאה או חובת שמיעה, רק מוטלת חובה להעמיד קורא שיקרא ברבים.

בעל הקורא שמשמיע את הקריאה לצבור בא רק לקיים תנאי במצווה - שההקראה תשמע בפני רבים, אך הוא אינו מקיים את מעשה המצווה.⁴

ה. דיון בשיטת הרא"ש

על דברי הרא"ש, שהעולה לתורה צריך לקרוא בלחש עם הקורא בתורה, הקשה בשו"ת "משאת בנימין" (ס"ב):

"ומאחר שהוכחנו שגם היודע לקרות אסור לקרות עם הש"ץ ואעפ"כ תקנו שיברך ולא הוי ברכה לבטלה דהמברך אדעת קריאה של הש"ץ מברך, ואין חלוק בין יודע לקרות לאינו יודע דשניהם עולים ומברכים ואינם קוראים רק

³ הערת העורך: אמנם אפשרות זו עדין לא תיישב את האפשרות לקרוא פרשת זכור באופן שהעולה אינו קורא אלא בעל הקורא, כי קריאת זכור ודאי שאינה תקנה אלא מצוה דאורייתא, ואינה כעין קריאת התורה, ועיי' מקראי קודש לגרצ"פ פרנק זצ"ל, ארבע פרשיות, סי' ז'. אמנם ניתן לומר כי יש בזכור שני דינים מצות התורה של זכירה בפה, ועוד תקנה דרבנן של קריאת המפטיר בפרשה זו. ויתכן כי הברכות שייכות רק לקריאת המפטיר ולא למצוות הזכירה שמני"ל שחייבת בברכות התורה. וא"כ יוצא שהעולה מוציא ידי חובה במפטיר כבכל שבת, והקורא מוציא ידי חובה במצות הזכירה. (ועיי' שיטת הרמב"ן פרשת כי תצא שלא בעיני ס"ת לפרשת זכור ואכמ"ל). ש.ש.

⁴ אפשר להמשיל את האפשרות הזו לאדם הדורש ברבים ומתורגמן מתרגם את דבריו - הדרשן הוא הממלא את התפקיד העיקרי, והמתורגמן רק משמיע ברבים את קריאתו, וכך העולה לתורה הוא המקיים את המצווה לקרוא ברבים והקורא בתורה הוא רק המשמיע את קריאתו.

סומכים אקריאת ש"ץ, ויש לתמוה על הרא"ש שכתב דלא מסתבר שיברך העולה על קריאת הש"ץ, דהא לדידיה נמי שהעולה קורא בנחת ע"כ צ"ל שהעולה מברך על קריאת הש"ץ דעל קריאת עצמו אי אפשר לברך, שהרי בקריאת עצמו אינו מוציא אחרים ידי חובתם, וברכה זו לא נתקנה בשביל כבוד התורה, אלא כשמוציא אחרים ידי חובתם שהרי יחיד הקורא בתורה להוציא את עצמו אינו רשאי לברך, אלא על כרחד אקריאת ש"ץ שמוציא אחרים ידי חובה מברך העולה".

קושיות נוספות על שיטת הרא"ש הקשה ב"הליכות שלמה" פרק י"ב:

"והעולה לתורה דקיי"ל שצריך לקרות בלחש עם הקורא כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, צ"ע איך צריך לכוון לצאת, אם במה שקורא לעצמו אע"ג שאינו יודע את הטעמים, או בקריאתו היפה של הקורא, וגם עיקר הדבר אינו מובן דאי חשיטתן שברכתו לבטלה מה מרויחים בכך שיקרא גם הוא לעצמו עם הקורא, הרי על למוד תורה אין מברכים בכל פעם אלא על הקריאה בצבור, והוא הרי אינו קורא בצבור, ואטו מי שיש לו ס"ת ושומע הקריאה מהקורא האם יכול לברך מפני זה...וצ"ע".

והנה בקובץ "אור ישראל" גליון ד', (תמוז תשנ"ו) רצה הרב יעקב ניישלאס לתרץ שברכתו של העולה לתורה אינה על הקריאה בתורה אלא על העליה לתורה, ולפי זה מובן מדוע לא יוצאים ידי חובה בשמיעה מן הקורא בתורה - כיון שכל הקהל שומע את קריאת התורה והעולה לתורה אינו שונה מהם, ורק בזה שקורא ביחד עם הש"ץ מתוך הספר - נחשב כעולה לתורה.

ולפי תירוץ, סרה קושיתו של המשאת בנימין, שכן העולה לתורה אינו מברך על קריאתו של הש"ץ אלא על עלייתו שלו לתורה.

וכן על פי תירוץ סרה קושיתו של ה"הליכות שלמה", וברור שמי שיש לו ספר תורה ושומע את הקריאה - אינו מברך, מפני שדווקא העולה לתורה מברך על עלייתו לתורה.

אנחנו רוצים ללכת בדרך אחרת ולטעון (על פי האפשרות השלישית שהבאנו) שכל הקושיות שהקשו בשיטת הרא"ש מבוארות לפי דברינו שעיקר מעשה המצווה נעשה על ידי העולה.

קושית ה"משאת בנימין" מתורצת, שכן העולה לתורה מברך על קריאת עצמו למרות שבקריאתו אינו מוציא אחרים ידי חובה, כיון שבקריאת התורה לא מוטלת על הצבור חובת קריאה או חובת שמיעה.

גם ספקו של ה"הליכות שלמה" מבואר, העולה לתורה וקורא בלחש עם הקורא צריך לכוון לצאת במה שקורא לעצמו, ולא בקריאתו של הקורא, כיון שעיקר מעשה המצווה נעשה על ידו.

וכן מתורצת הקושיה "אטו מי שיש לו ספר תורה ושומע הקריאה מהקורא האם יכול לברך מפני זה", ברור שמי ששומע את הקריאה מהקורא אינו מברך, מפני שדווקא מי שעיקר המצווה נעשית על ידו מברך, ולא אדם אחר.

ו. השלכות להלכה

לשאלה איזו חובה מוטלת על הצבור בקריאת התורה - חובת קריאה, חובת שמיעה, או חובת הצבור עשויות להיות כמה השלכות להלכה, ונביא חלק מהם.

א) קריאת קטן :

השאלה האם קטן יכול לקרוא בתורה היא שאלה רחבה, ושני פנים לשאלה זו :
א) מדין הגמרא נאמר במפורש שקטן עולה למנין ז', והמפרשים האריכו להסביר מפני מה קטן מוציא את הצבור ידי חובתם אם אינו בר חיובא.
ב) כיום, כאשר ברוב הקהילות לא נוהגים על פי דין הגמרא ולא מעלים קטן - האם בשעת הדחק כאשר אין מי שיקרא בתורה ותבטל הקריאה - האם אפשר להקל שקטן יקרא בתורה (במ"ב רפ"ב ס"ק י"ג מובא שיש מקילים שקטן יקרא בתורה).

נראה שהשאלה האם קטן יכול לקרות בתורה תלויה בשלושת האפשרויות שבארנו.

לפי האפשרות הראשונה - מוכרחים להסביר שקטן מוציא את הצבור כיון שבמצוות דרבנן גם מי שאינו מצווה יכול להוציא את המצווה.

לפי האפשרות השלישית - באר בשו"ת קרית חנה דוד (ח"ב מ"ג), שמכיון שאין חובת קריאה או חובת שמיעה - גם קטן יכול לקרוא בתורה: "משמעות תלמודא הכל עולה למנין שבעה אפי' קטן אפי' אשה... והרי בזמנם כל מי שהיה עולה לתורה היה קורא הוא בעצמו בתורה, אלא שאחר זמן התלמוד נשתנה

המנהג מפני שאין הכל יודעים לקרות... משום דקריאת התורה בס"ת בצבור אינה אלא מצד התקנה ואין בה חיוב מצווה אפי' בדרבנן ולכן אמרו קורא בתורה... אבל בדבר שיש בו חיוב מצווה הגם שאינה אלא מדרבנן כגון קריאת המגילה - קטן אינו מוציא".

אך לפי האפשרות השניה - מדין הגמרא קטן יכול לקרות בתורה כיון שבחיוב שמיעה - העיקר שיהיה קול המשמיע ולא צריך בר חיובא.

אולם כל זה מדינא דגמרא, כאשר העולה לתורה גם קורא בתורה, כיום, כבר הבאנו את תשובתו של ה"אגרות משה" שקטן אינו יכול לקרוא בתורה כיון שקטן אינו יכול להיות שליח.

(ב) בענין חיוב סומא בקריאת התורה :

לפי האפשרות הראשונה, שבקריאת התורה יש חיוב קריאה - סומא פטור מקריאת התורה, וכדברי ה"שאלת יעבץ" שהבאנו.

לפי האפשרות השניה שבקריאת התורה יש חיוב שמיעה - סומא חייב לשמוע את קריאת התורה^{5,6}.

וכן לפי האפשרות השלישית - שהצבור צריך לשמוע את הקריאה על מנת שקריאתו של בעל הקורא תחשב קריאה ברבים - גם סומא מחויב לשמוע את קריאת התורה.

(ג) קריאת התורה ביחידות :

ב"קצות השולחן" (כ"ה, י"ד) כתב שאפשר לקרוא בתורה גם ביחידות :

"מי שלא שמע קריאת התורה בצבור - יקרא לעצמו הפרשה מתוך חומש".

נראה לומר, שדברי "קצות השולחן" הם רק אם נאמר שמוטלת חובה על היחיד

⁵ בשו"ת "פני מביץ" (או"ח ר"ל), כתב לגבי קריאת המגילה, שיש בה שני חיובים: חובת קריאה וחובת שמיעה, וסומא חייב בחיוב אחד: בשמיעה, ואם כן - הי"ה בקריאת התורה יש לחייב את הסומא בשמיעה.

⁶ אמנם בשו"ת הרדב"ז (חלק ג, תכ"ה) משמע שגם אם נאמר שבקריאת התורה יש חובת שמיעה ולא חובת קריאה - סומא פטור משמיעה, וזו לשונו "ואע"ג דהכא אפשר ע"י שמיעה לא מצינו דבר שיהיה פטור על ידי עצמו משום דלא שייך ויתחייב על ידי אחרים".

לקרוא או לשמוע את קריאת התורה, אם נאמר כאפשרות הזו - יש ערך לקריאת התורה גם ביחידות.

אך לפי האפשרות השלישית - מצוות קריאת התורה חלה על הצבור, ואין ערך לקריאת התורה ביחידות.

(ד) נחלקו השו"ע והרמ"א (קמ"ו ד') האם צריך לעמוד בשעת קריאת התורה - לדעת השו"ע לא צריך לעמוד, לדעת הרמ"א - צריך לעמוד.

ונראה לתלות את המחלוקת בשאלה אם המצווה היא הקריאה או השמיעה, אם מצוות קריאת התורה היא הקריאה - צריך לעמוד בשעת קריאת התורה, כיון שבמצוות שיוצאים בהם ידי חובה מדין "שומע כעונה" - על השומע להתנהג כמו העונה, כך למשל כתב בשו"ע ובמ"ב סימן תר"צ, שיש לברך את ברכות קריאת המגילה בעמידה, וגם השומעים את הברכה יעמדו מדין שומע כעונה.⁷

לעומת זאת, אם הגדר בקריאת התורה היא מצוות שמיעה - אין חובה לעמוד.

(ה) שאלת חיוב נשים בקריאת התורה אף היא תלויה בשאלה מה הגדר של מצוות הקריאה בתורה.

המג"א בסי' רפ"ב (ס"ק ו'), פוסק שנשים חייבות בשמיעת קריאת התורה, למרות שנשים פטורות מתלמוד תורה, בדומה למצוות הקהל שנשים חייבות בה, ונראה לומר בדעתו שחיוב קריאת התורה הוא חיוב שמיעה בדומה למצוות הקהל שהחיוב במצווה הוא חיוב שמיעה.

המשנה ברורה, או"ח (רפ"ב ס"ק י"ב), פוסק "מכל מקום חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים, ואין נוהגות להזהר בזה", אך אינו מבאר מדוע לא נוהרות בזה.

ערוך השולחן, (רפ"ב י"א), מבאר "ודע דנמצא במסכת סופרים שנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים, ונראה לי דלאו חיוב גמור קאמר, אלא דומיא

⁷ לגבי קריאת המגילה - רק הקורא צריך לעמוד ולא השומעים, כיון שעמידת הקורא היא מצד כבוד הצבור בלבד, אך בקריאת התורה - חובת עמידת בעל הקורא אינה רק מצד כבוד הצבור אלא נלמדת מהכתוב "ואתה פה עמד עמדי".

דתינוקות, שהרי פטורה מתלמוד תורה, ועוד דאין לך זמן גרמא יותר מזה".

לדעת ערוך השולחן חובת קריאת התורה לנשים אינה חיוב גמור, הוכחתו מכך שנשים פטורות מתלמוד תורה, נראה שהוכחה זו טובה דווקא אם נאמר שחובת קריאת התורה היא חובת קריאה, בדומה למצות תלמוד תורה שחובתה היא חובת קריאה, לעומת זאת אם נאמר שבקריאת התורה החיוב הוא מדין שמיעה - קשה מהי ההוכחה מתלמוד תורה, הרי בתלמוד תורה החיוב הוא מדין קריאה.

ו) שאלת יציאת ידי חובת קריאת התורה דרך רמקול, או לחילופין - האם חרש השומע רק דרך מכונת שמיעה חייב בקריאת התורה ואף יכול לעלות לתורה, אף היא תלויה באפשרויות השונות שהעלינו, אם בקריאת התורה מוטלת חובת קריאה או חובת שמיעה - לא יוצאים ידי חובה ברמקול, (וכן פסק ב"הליכות שלמה" פרק כ"ב ט"ו) אך אם החיוב הוא לקרוא בצבור וחובתו של הצבור לשמוע את הקריאה היא על מנת להחשיבה כקריאה ברבים, וכדברינו לעיל, יתכן והקריאה נחשבת כקריאה ברבים גם כאשר היא נעשית באמצעות הרמקול, ואכן בשו"ת תשובות והנהגות (קמ"ט) כתב שיתכן ואפשר לחרש השומע רק דרך מכונת שמיעה לקרוא בתורה.

ז) המחבר בסימן קמ"ו, סעיף ב, פוסק: "יש אומרים שאם יש עשרה דצייתי לספר תורה מותר לספר בדברי תורה, ויש מתירים למי שתורתו אומנותו".

נראה שההיתר שלא לשמוע את קריאת התורה במקרה שיש עשרה שמאזינים לקריאה⁸ הוא דווקא אם נאמר כאפשרות השלישית, שחובת הצבור לשמוע את קריאת התורה היא על מנת שתחשב קריאתו של הקורא כקריאה ברבים, ועשרה נחשבים כרבים, אולם אם מוטלת חובת קריאה או חובת שמיעה על כל יחיד - קשה לטעון שחלק מן הצבור יוכלו להפטר מחובתם זו⁹.

⁸ בין לפי הדעה הראשונה שגם מי שאין תורתו אומנותו רשאי, בין לפי הדעה השניה שרק מי שתורתו אומנותו רשאי.

⁹ הערת העורך: יש להעיר שהרי לעיל הוכיח מדין עמידה בשעת קריאת התורה דדעת השו"ע שהחיוב מדין שמיעה, ויש לישב שהרי לעיל משייך שהוא מדין שמיעה היינו משום שאין המחבר מחייב לעמוד וא"כ אינו מדין שומע כעונה ואינו מצריך להדמות למקריא, אמנם אף אם נאמר

ח) השאלה האם מי שלא שמע כמה תיבות מן הקריאה צריך ללכת לבית כנסת אחר ולשמוע מחדש את הקריאה אף היא תלויה בשלושת האפשרויות שהבאנו, אם חובת קריאת התורה היא חובת קריאה או חובת שמיעה - לכאורה מי שלא שמע כמה תיבות מתוך הקריאה צריך לחזור ולשמוע את הקריאה, דמאי שנא מקריאת המגילה שצריך לשמוע כל מלה מן הקריאה.

אך אם החיוב לשמוע את קריאת התורה הוא על מנת להחשיב את קריאתו של הקורא כקריאה דרבים - נראה שאין להקפיד אם לא שמע כמה תיבות מהקריאה, וכך כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' קמ"ח: "ולפי זה נראה שאף שכל אחד צריך להשתתף בצבור שני וחמישי ושבתות שקורים בתורה כדי להצטרף לצבור שיתקים התקנה לקרוא בצבור, מ"מ בנצטרף לצבור ולא שמע הכל שוב אין להטריחו מדאי, שיסוד התקנה קיים כשנצטרף לצבור שקורים והטה אזנו לשמוע, ואף שנאנס ולא שמע הכל לא עבר על התקנה ולא חייבוהו שוב כשזה טרחה יתרה".

ז. אפשרות נוספת

אפשר ללכת בדרך אחרת מכל מה שהלכנו עד כה, המשותף לכל ההסברים שהסברנו עד כה הוא שכל העולים לתורה מקיימים את אותו חיוב, אולם יש מסבירים אחרת, לטענתם העולה הראשון לתורה מקיים חיוב אחר מחיובם של שאר הקוראים.

יסוד הדברים מופיע במאירי (מגילה כ"ג), על דברי הגמרא שקטן עולה למנין שבעה מבאר המאירי: "יש מי שאומר שמכל מקום צריך בכל קריאה קורא אחד גדול, והואיל וכבר קרא אחד כבר נשלמה תקנת משה רבנו ע"ה, ואין כאן עוד קריאה אלא מתקנת עזרא שלא היו מנין הקוראים מתקנת משה רבנו"¹⁰. מכאן אפשר להוכיח שגדר החיוב בקריאה הראשונה שונה מגדר החיוב בשאר הקריאות.

אפשר לטעון שהקורא הראשון בתורה מוציא את הצבור ידי חובת קריאה,

כאפשרות השלישית שהוא מדין חובת הציבור יהיה מובן מדוע לא חייב השו"ע לעמוד בזמן הקריאה והיינו משום שאינו מדין שומע כעונה וכדלעיל. ג.ב.

¹⁰ הרעיון לפיו יש הבדל בין הקריאה הראשונה לקריאות הבאות מובא במקומות נוספים, ראה: שו"ת בנין שלמה (סי' נ"ד), שו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' א').

בדומה לקריאת המגילה ששם יש בעל קורא אחד בלבד, ולכן קטן אינו יכול לקרות בתורה ראשון כיון שקטן אינו מוציא את הצבור ידי חובתם, ואילו שאר הקריאות הם חובת הצבור להעמיד שבעה קוראים, ולכן קטן יכול לקרוא בתורה, כיון שאין כאן חיוב המוטל על כל יחיד ויחיד.

הסיבה שצריך להעלות קוראים נוספים מעבר לחיוב הראשוני של קורא אחד מופיעה במגילה (כ"ב ע"א) "אלא נקוט הא כללא בידך כל דטפי ליה מילתא מחבריה טפי ליה גברא יתירא", כלומר: כבוד היום הוא שמעלים בו קוראים נוספים.

סיכום

- א. יש כמה אפשרויות להסביר מהו גדר החיוב בקריאת התורה - האם חובת קריאה, חובת שמיעה, או חובת הצבור שיהיו קוראים בפניהם.
  - ב. יש כמה הסברים לשיטת הרא"ש הסובר שהעולה לתורה אינו יוצא ידי חובה בקריאתו של הבעל קורא ועליו לקרוא בעצמו:
    - 1) הברכה אינה על קריאתו של הקורא אלא על מצוות תלמוד תורה המוטלת על כל יחיד.
    - 2) הברכה אינה על הקריאה בתורה אלא על העלייה לתורה.
    - 3) העולה לתורה מברך כיון שהוא המקיים את עיקר מעשה המצווה.
- אפשר לטעון שיש הבדל בין הקורא בתורה ראשון לשאר הקוראים, העולה לתורה ראשון מוציא את הצבור ידי חובת קריאה, ושאר הקוראים עולים לתורה משום כבוד היום.